

ÉGTÁJ

KOLOZSI TIBOR

POLITIKA, NEMZETISÉG ÉS VALLÁS

— Részlet Szabadka sajtótörténetéből —

A *Bácskai Szemle* megszűnésével *dr. Dušan Petrović* vállalkozásának csupán az egyik fele bukott el. A második ikertestvér, a szintén 1893. január 1-én született, bunyevác nyelvű *Subotičke novine* hosszabb életű volt. Azt mondtam, ikertestvérek. Ez a megfogalmazás azonban természetesen csak bizonyos megszorítással érvényes. Mert igaz ugyan, hogy a *Bácskai Szemle* és a *Subotičke novine* egy napon látta meg a napvilágot, ugyanabban a nyomdában, *dr. Dušan Petrović* Weinshutházbeli gőzkönyvnyomdájában készült, egyforma volt politikai célkitűzésük is, és egészen nyilvánvalóan közös volt a szülőapjuk is, a szerb nemzetiségű *dr. Petrović*, az eltérés csupán annyi, hogy a *Bácskai Szemle* esetében ő volt a kiadótulajdonos is, a *Subotičke novine* első száma viszont *M. Gj. Karanovićot* tünteti fel felelős szerkesztőként és tulajdonosként.

Mladen Karanović — *dr. Dušan Petrović*tal és *Vukov Lukács* csal együtt — a szabadkai szegényházban fejezte be életét, ahova 1950. január 7-én, 86 éves korában került be, mint *Vukov Lukács* megemlékezik róla kéziratban fennmaradt életrajzában.⁸⁷ Moholom született 1863. június 21-én. Apja kisiparos volt, azaz — ahogy az életrajzíró feljegyzi — *sitni industrijalac* (kis gyáriparos). Elemi iskoláit Ürügön végezte, ugyanis apja halála után anyja ide ment férjhez. Az iskola után lakatosmesterséget tanult Rumán. Szabadkán azonban volt egy gazdag kereskedő nagybácsija (lám, milyen rokonsors *dr. Dušan Petrović*ével!), akinek volt két szállása, szőlője és két szép háza is a városban. Ez a nagybácsi 1875-ben elvesztette leányát, s ekkor örökbe fogadta *Mladen Karanovićot*. Így aztán Szabadkán folytatta félbeszakított iskolai tanulmányait, és beiratkozott a gim-

⁸⁷ *Vukov Lukács: Karanović Mladen, šampton svetskog mira i prorok ratova (Karanović Mladen, a világbéke bajnoka és a háborúk profétája)*. Kéziratban a Szabadkai Városi Könyvtárban.

náziumba. Már egészen fiatal korában verseket írogatott, és emiatt kellemetlenségei is támadtak az iskolában, úgyhogy aztán más városokban volt kénytelen befejezni a gimnáziumot. Utána Karlócán beiratkozott a papnevelő intézetbe, és négy évig ott tanult. De — bár kortársai *Pop Mladen*nek, azaz *Mladen pap*nak is nevezték — korántsem bizonyos, hogy be is fejezte tanulmányait. Mint *Blaško Vojnić* írja róla⁸⁸ félbehagyta a papnevelő intézetbeli tanulást, és a továbbiakban jogot hallgatott. Későbbi életéről nemigen maradtak fenn adatok, s azt is csak *Vukov Lukács* cikkéből tudjuk, hogy nagybátyja halála után, 27 éves korában ő örökölte vagyonát, de a jelek arra mutatnak, hogy ez a vagyon — csakúgy mint *dr. Petar Petrović* esetében — elúszott, legalább is a szegényházi befejezés erről tanúskodik.

A *Subotičke novine*val kapcsolatban egyébként el kell mondani, hogy megjelenését jóval megelőzte a híre. A zomboni *Bácska* ugyanis már 1891. február 17-i számában, a 4. oldalon közölte azt a hírt, hogy »*Bunjevác lap van alakulóban Szabadkán. Az ottani lapok nem nagyon bíznak már eleve sem a megszületendő lap életképességében.*« Ez a kis hír a valószínűség szerint a *Subotičke novine*re vonatkozik, bár a *Bácska* egyáltalán nem említi címet. Mint azonban már a *Neven*ről szólva említettem, a *Szabadkai Hírlap* 1891-ben szintén jelezte egy bunjevác újság indítását, hozzátéve, hogy a lapot egy szerb ügyvéd adja ki, »*ki már diák kora óta egyébről sem nevezetes, mint hogy pánszláv tendenciákkal tüntet.*«. Nos, ez a »pánszláv tendenciákkal tüntető« szerb ügyvéd minden bizonnyal *dr. Dušan Petrović* lehetett, aki már akkoriában tervezhette a lap kiadását, és csupán közbejött akadályok miatt kellett a *Subotičke novine* megjelenését elhalasztani.

Mindennek megértéséhez szükséges néhány pillantást vetni a kor politikai hátterére is. Ekkorjában kezdett ugyanis komolyabban szövetkezni egy új politikai csoportosulás, az úgynevezett néppárt. A neve bizonyára a mai fülnek is rokonszenvesen hangzik, a párt programjának belső tartalma azonban nemigen volt összhangban ezzel a külsőséggel. Az egykori néppárt ugyanis bizonyos szempontból azzal a céllal született meg, hogy elsősorban a mezőgazdasági jellegű vidékeken egyszerű lakossága körében a vallásos eszmékbe burkolva valami ellenérget adjon a szocializmus eszméjével »megfertőzőtt« nép öntudatába. Köztudomású, hogy a múlt század végén és századunk elején Magyarország mezőgazdasági munkássága egyre inkább rádöbrent kizsákmányolására, s ezt nem csupán az amerikai kivándorlások jelezték, hanem az országszerte (s itt nálunk, Vajdaságban is!) fellángoló mezőgazdasági aratósztrájkok is. Az ekkortájt szervezkedő néppárt széles körű offenzívája tehát a vallásos eszmék jól bevált jelszavait használta fel fegyverül a terjedő szocialista eszmék elleni harcban. Szabadka pedig köztudomásúan katolikus város, és különösen áthatotta a katolikus vallásos szellem a bunjevác lakosságot, amely részben a nemzetiségi elnyomás elől is a vallásban keresett menedéket. Nagyon is érthető tehát, hogy Szabadkán különösen érezhetővé vált a néppárt mozgolódása. Ez megmutatkozott abban is,

⁸⁸ Blaško H. Vojnić: *Moj grad u davni Subotica (Városom, Szabadka a régmúltban)*, Szabadka, 1971. 67.

hogy a sajtó terén is fokozott erőfeszítések történtek a néppárt eszméinek terjesztése érdekében. Ekkorjában, 1893-ban költözött át Katy-márról Szabadkára a *Neven* szerkesztősége, ekkorjában, 1893-ban indult meg a második bunyevác lap, a *Subotičke novine*, magyar vonalon pedig szintén ekkor látott napvilágot a *Bácskai Szemle*, és alig egy hónappal később a *Szabadka és Vidéke* is. Mindezek a lapok a néppárt programját szolgálták. Sőt itt kell megemlíteni egy olyan kezdeményezést is, amelyről nem tudhatjuk pontosan, hogy eljutott-e a megvalósulásig, vagy pedig szétfoszlott a terve. A *Szabadkai Hírlap* ugyanis 1896. november 15-i, 46. számának 4. oldalán az alábbi kis hírt közölte:

»Új lap. Dr. Petrovics Dušan, az óbecsei választókerület volt néppárti jelöltje, „Alkotmány” cím alatt politikai szerb lapot indít, melynek célja az lesz, hogy a szerbeket rábírja, miszerint valamely országos pártba lépjenek be s a nemzetiségi politikával hagyjanak fel.«

Ezzel a kis hírről kapcsolatban meg kell jegyezni, hogy — tekintve, hogy szerb lapról van szó, minden bizonnyal *Ustav* lett volna a címe, nem pedig *Alkotmány*, mint a *Szabadkai Hírlap* közli. És megjegyzést kell fűzni ahhoz a megállapításhoz is, hogy a lap arra törekszik, hogy »a szerbeket rábírja, miszerint valamely országos pártba lépjenek be«. Nyilvánvalóan nem valamely pártról lehetett szó, hanem konkrétan a néppártról, hiszen a *Szabadkai Hírlapból* is láthatjuk egyrészt, hogy dr. Dušan Petrović néppárti jelölt volt az óbecsei választókerületben, másrészt pedig — ha már az *Alkotmány* (azaz: *Ustav*) címről van szó — el kell mondaní azt is, hogy Budapesten ez idő tájt megjelent egy *Alkotmány* című lap, amely a néppárt központi lapja volt. Nyilvánvaló hát, hogy a néppárt alkart saját céljaira indítani egy szerb nyelvű lapot is Szabadkán a két bunyevác lap, a *Neven* és a *Subotičke novine*, valamint a *Bácskai Szemle* megszűnése után is fennmaradt *Szabadka és Vidéke* című magyar lap helyett.

De hadd térjek vissza ismét a *Subotičke novine* megindulására. A lap, mint alcíme hirdette, helyi általános ügyekkel foglalkozó művelődési, szórakoztató és gazdasági bunyevác—sokác hetilap volt (*Bunjevačko—šokačko nediljni list za misne obće stvari, prosvitu, zabavu i gazdinstvo*), mely minden vasárnap jelent meg egész iv terjedelemben — természetesen i-zó nyelvjárásban.

Az első szám programadó cikkének címe: *Mit akarunk* (*Šta mi hoćemo*). Ebben ezt olvashatjuk:

»A mai napig az elmúlt utóbbi esztendőkből egyedüli és egyébként is válfaját tekintve egyedülálló bunyevác — sokác lap, a „*Neven*”, mindamelltt hogy ügyes és határozott férfiúi kéz irányította, és a legjobb erők lelkesedéssel dolgoztak rajta, az említett élénken érzett szükségletet egymagában semmiképpen sem tudta kielégíteni, minthogy havonta csak egyszer, és pedig kis és szűk terjedelemben jelent meg.

Mi tehát íme, *Subotičke novine* címmel attól a becsületes, hazafias és patriotikus szándéktól vezérelve indítjuk meg ezt a lapot, hogy a nyilvánvalóan és élénken érzett szükségletet erőnkhez képest kielé-

gítsük, hogy a kellemetlen művelődési úrt amennyire lehetséges, betöltsük.«

»Bennünket vállalkozásunkban mindig az az aranyigazságot tartalmazó szólás vezérel: „mindenkinek a magáét!” Ha egyenlőek vagyunk a kötelességekben, egyenlőek akarunk lenni a jogokban is, és ebben a lapban mindig ezt fogjuk hangsúlyozni, és azon fogunk dolgozni minden törvényesen megengedett eszközzel, hogy ezt elérjük, ez pedig abból áll, hogy itt a mi anyanyelvünket tartsák tiszteletben a templomban, az iskolában és községi ügyekben, mert ezt a jogukat maguk az állami törvények — a magyar alkotmány — is tiszteletben tartják és biztosítják.

Az állami magyar nyelvet kell és hasznos tudnia minden polgárnak, anyanyelvét azonban nem kell és szégyen elfelejtene és elhanyagolnia.

Lehet, hogy szeretett anyanyelvünk lelkiismeretlen, rosszakaratú és hazafiatlan ellenfelei közül valaki meg is támad bennünket a nyilvánosság előtt, de hidegen, veszekedés nélkül csak annyit mondunk neki: nézze meg és tanulmányozza jól mindazt, ami e mindannyiunk számára oly kedves hazánk minden lakosa anyanyelvének szabad használatáról áll a szabadelvű magyar alkotmányban.

Minthogy a mi bunyevác — sokác népünk legnagyobb részét földműveléssel foglalkozik, ezért mindig, minden számban hozunk valamit a földművelés köréből, érthető nyelven és legjobb szakembereink tollából. Gyakran kiterjesztjük azonban figyelmünket az ipari tevékenységre (kisipar, kézművesség), sőt a kereskedelemre is, ami a földművelésből ered, úgyhogy olvasóinkat, akik érdeklődnek ez iránt, mindig idejében hűségesen és pontosan tájékoztatjuk, hogy mi is az ára házi termékeinknek (élelemnek, marhának, baromfinak és így tovább).«

Az előfizetési felhívásban bejelenti a szerkesztőség, hogy minden módosabb bunyevác ház előfizethet a *Subotičke novine*-re, hiszen egy évre mindössze 4 forint (azaz új pénzben 8 korona), s még ezt sem kell egyszerre kifizetni, hanem csak minden három hónapban 1 forintot, s aztán így fordul az olvasókhöz:

»Mi az az 1 forint? Bemegy az ember a kocsmába, elüldögél ott egy kicsit, s aztán néha háromszor annyit is elver valamely szomszjas pajtásával, s aztán utána sokszor még a feje is megfájdul.«

A szerkesztő, aki egyébként a Virág utca 12. szám alatti házban lakott, s így ott volt a lapszerkesztősége és kiadóhivatala is, igen jól tudta, hogy először is meg kell ismertetnie lapját a nagyközönséggel, ezért hát — az akkori szokásoknak megfelelően — mutatványszámként ingyen küldte szét a *Subotičke novine* első számát mindazoknak, akikről remélhette, hogy előfizetnek a lapra. Hogy mennyi is volt az előfizető, arra mincsenek megbízható adataim, sőt azt sem tudom bizonyosan, hogy a bunyevátság hogyan fogadta az új lap megjelenését. Az azonban már a legközelebbi számokból kiderül, hogy a helybeli magyar lapok erősen felfortyantak, hogy hát mi szükség is volt a *Subotičke novine* megindítására, hiszen aki tud olvasni, annak a szá-

mára ott vannak a magyar újságok... »... és aki nem tud magyarul?«
— teszi fel a kérdést a *Subotičke novine*, s ő maga válaszol rá:

»Ha a szabadkai lakosság kisebb felének 4 magyar lapja van, akkor a nagyobb felének — a szabadkai bunyevácoknak és szerbeknek és a mintegy százezer környékbeli bunyevácnaak és sokácnaak is kell lennie legalább egy havi- és egy hetilapjának.«

»Nem a kormány parancsára, vagy ennek vagy annak a boszszantására indult ez a lap, hanem a közművelődési téren elhanyagolt és magukra hagyott bunyevácok és sokácok kiképzésére való tiszta hazafias törekvés keltette életre, hogy terjessze a jó tudományt, hogy terjessze a világosságot a tudatlanság és tájékozatlanság sűrű homályában, és hogy megteremtse minden vidéken a testvéri egyetértést, ahol csak népünk lakik.«

A lap tehát nyíltan arról beszél, hogy a bunyevác és sokác néprétegek elhanyagoltan, magukra hagyottan élnek a közművelődés terén, viszont február 26-i számában szemére veti Iványi Istvánnak, akinek ekkor jelent meg két kötetes Szabadka-története, hogy nem szereti a bunyevácokat. Iványi ugyanis Szabadka társadalmi és közművelődési helyzetéről megállapítja, hogy ilyesmi nemigen van, mert minden kezdeményezést megfojt a gazdag Szabadka nemtörődömsége. A *Subotičke novine* ezt sértőnek találja a bunyevácokra nézve, mert — úgymond — a bunyevác nép nem saját hibájából maradt el a művelődés terén, hanem mert lehetetlenné tették, hogy anyanyelvén tanuljon. Az anyanyelv tanulásáért és az anyanyelv ápolásáért való küzdelem hatja át a lapnak szinte minden sorát. Április 16-i számában is a bunyevác nyelv ápolásának ellenségeivel vitatkozik, ilyenformán:⁸⁹

»...senki sem tilthatja meg nyelvünk fejlesztését, mert a hazak fiaiból senkinek sincs semmi haszna, mi pedig művelődés nélkül vakok lennénk, amint hit nélkül halottak, egészség nélkül pedig igazi nyomorékok lennénk. Ezért tehát vessünk el magunktól minden gyanakodást, és ne ismerjük el, hogy bárki is nagyobb hazafi, mint a mi bunyevác népünk, de azért még úgy véljük, hogy nincs egyetlen nép sem, amely jobban szeretné hitét, nemzetiségét, nyelvét, mint a bunyevác nép szereti és tiszteli keresztény hitét, bunyevác nemzetiségét, szép és kedves bunyevác nyelvét. Mi nem szégyelljük bunyevác nevünket, de senkinek sem engedjük meg, hogy bemocskolja, és hogy eltántorítson bennünket tőle. Mai munkánkkal legjobban meggyőzhetjük azokat, akik még nem tudják, hogy „bunyevác irodalom” valóban létezik, és hogy ez az irodalom éppen ezzel a legújabb mozgalommal, a bunyevác újság kiadásával is mindinkább terjeszkedik és gazdagodik a bunyevác könyv munkásaival. A bunyevác könyv terjedésével mi magunk is józanabbak leszünk, és képesek leszünk arra, hogy belássuk: a mi nevünknek és a mi nyelvünknek is megvan a maga értéke, akár más népek nyelvénél. Ha pedig azt elérjük, hogy büszkék legyünk rá, hogy bunyevácok vagyunk, akkor megérhetjük azt az időt is, hogy nem lesznek közöttünk „eltévedt bunyevácok”.«

89. *Subotičke novine* 1893. április 16: *Protrljajmo oči (Dörzsöljük meg szemünket)*.

»S hogy biztosíthassuk jövőnket, dörzsöljük meg a szemünk, és ne engedjük magunkat semmivel elámítani, mert a földön mindig voltak hamis próféták, akik csalták a világot, és vannak ilyenek ma is, akik im gáncsoskodnak, hogy téves úton indultunk el azért, mert nem akarunk elmaradni a művelődésben más vérbeli testvéreink, a szerbek és horvátok mögött, akik a művelődésben és hazafiasságban messze megelőztek bennünket. Eleget aludtunk, itt az ideje, hogy felébredjünk, hogy gyermekeink ne vádolhassanak bennünket nemtörődomséggel és hanyagsággal.«

A cikket *Subotičanin* (Szabadkai) álnévvel írta alá írója.

A *Subotičke novine* egyébként még indulásának évében, 1893. szeptember 10-én szerkesztőt cserélt. Igaz, Karamović csak a felelős szerkesztő helyét adta át *Vinko Blesić*nek, de ő megmaradt a lap tulajdonosának és tényleges szerkesztőjének. Így hát a lap irányvonalában semmiféle változás sem következett be. De *Blesić* neve nem is maradt sokáig a lap élén, hiszen már december 10-én újra *Karanović* a felelős szerkesztő is. A lap egyébként — mint 1893. október 1-ii számában megemlékezik róla — igen sokat köszönhet *dr. Dušan Petrović*nek, a *Bácskai Szemle* megindítójának és tulajdonosának, az első szabadkai igazi szláv nyomda megalapítójának, aki nagy áldozatot vállalt már a nyomda megalapításával is, de ezenfelül igen olcsón vállalta a *Subotičke novine* nyomását is. Az olcsón azonban természetesen nem ingyen jelent, úgyhogy a *Subotičke novine* szerkesztősége, a lap második évfolyamába lépésekor — amikor egyébként a formátum is megváltozott, nagyobb lett — szükségesnek tartotta anyagi nehézségeit az olvasóközönség elé tárni:⁹⁰

»Ha megmarad előfizetőink eddigi száma, (...) nem léphetünk előbbre, mert (...) nincs annyi pénzünk, hogy fizethessünk az ismert szakembereknek a mai ésszerű gazdálkodásról szóló eredeti cikkeikért, amelyeket teljesen érthető népi nyelven írnak. Ezért arra kérjük minden barátunkat és eszmetársunkat, különösen a papokat és tanítókat, akik közvetlen érintkezésben állnak a néppel, hogy a vagyonosabbak körében minél több előfizetőt szerezzenek.

Ha áttekintjük eddigi előfizetőinket, szemünkbe tűnik, hogy vidéken csaknem kétszer annyi előfizetőnk van, mint itt helyben, ahol majdnem 40 ezren vagyunk mi bunyevácok, és ahol a legjobb gazdák majdhogynem mind bunyevácok. — Leginkább azonban az ötlük szembe, hogy a mi városi obtyinárjaink közül, akik kétféle kivételével valamennyien jó gazdák, alig a felét találjuk, pedig hát éppen ők elsősorban hivatottak, hogy tartsák lapunkat, mert az itteni magyar lapok úgyis azt mondják róluk, hogy mindig felkészületlenül mennek a városi közgyűlésbe, mert úgymond nem is tudunk magyarul, amiről nagyon is jól tudjuk, hogy nem így van, meg — mondják ugyanezek a lapok — sohasem tájékozottak, ahogy kellene városunk körülményeiről és általános szükségleteiről, most viszont, lapunkat tartván, a maguk kedves anyanyelvén legjobban

90. *Subotičke novine*, 1894. január 14.: *Zašto pozivamo na predplatu* (Miért szólítunk fel előfizetésre).

értésülhetnek mindenről. Nem lenne tehát szabad, hogy egyetlen bunyevác és szerb obtyinár és általában jobb gazda is legyen itt Szabadkán, aki nem tartja lapunkat.»

Az anyagi panaszok azonban megmaradnak a második félévben is. Legalább is erre mutat a július 1-i számban megjelent »A második félév küszöbén« (Na pragu drugog polgoda) című cikk is.

»... mi azt szeretnénk, hogy e lapunk ne csak tengődjön egyik napról a másikra, hanem hogy minél messzebb terjeszkedjen, hogy fejlesszük, kibővítsük, és idővel egy nagy politikai lap színvonalára emeljük, amely törvényes kívánságaink és szükségleteink hűséges közlönye lesz. — Mert ez a lapunk, amely nem politikai közlöny, mert nincs meg a törvényben előírt óvadéka (kaució), nem mondhat el mindent, s így meg van kötve a keze.«

A szerkesztőségben tehát fölvetődött egy új gondolat: politikai lappá kell fejleszteni a *Subotičke novine*! Annak idején, amikor *Mladen Karanović* és a nyomdatulajdonos *Dušan Petrović* még néhány kimagasló szláv egyéniség: *Boško Vujić*, valamint *Ilija, Nikola* és *Pajo Kujundžić* támogatásával a *Neven* című havilap mellett megindította a bunyevácok hetilapját is, talán nem gondolt még arra, hogy rövidesen politikai lappá kell válnia. Az idők azonban gyorsan változtak. Közben egyre inkább terjeszkedett a néppárt, s ha *Dušan Petrović* 1895 elején át is adta a nyomda tulajdonjogát *Vinko Blesićnek*, azért az itt kiadott lapok iránya nem változott meg, sőt a *Subotičke novine* annyira hűségesen követte a néppárt irányvonalát, hogy emiatt még *Lazo Mamužić* polgármesterrel is ellentétei támadtak. 1895. december 1-i, *Undorító harc a polgármester ellen (Odvratna borba protiv gradonačelnika)* című cikkében, amelyben pedig *Lazo Mamužić*ot veszi védelmébe a *Szabadkai Hírlappal* és a *Szabadsággal* szemben, ugyanakkor rámutat arra is, hogy mostanában nincsenek a legjobb egyetértésben a polgármesterrel, és nem is lesznek mindaddig, míg ellenfele lesz a néppártnak, amely már gyökeret vert az itteni nép szívében.

Íme, törés mutatkozott a bunyevácok soraiban. *Lazo Mamužić*, a dédelgetett kedvenc, akit kétségtelenül a bunyevác szavazatok juttatták a polgármesteri székbe, szembefordult az új bunyevác törekvésekkel, a néppárt irányvonalával, mert céljának megfelelőbbnek tartotta a kormány támogatását, mintsem az egyházi alapokon álló ellenzékét. Tudni kell, hogy erősen közeledtek már az országgyűlési választások, ahol minden jel szerint erős ellenfélnek ígérkezett a kormánypárt számára a terjeszkedő néppárt. Ha egy kicsit előreszaladok, rámutatok arra, hogy az 1896. folyamán megjelenő első szabadkai politikai napilap, a *Bácskai Napló*, már október 4-én megjelent első számában *A választások előtt* című cikkében rámutatott arra, hogy a néppárt politikai konkoltyt hintett zét, és felveti a kérdést, hogy a választásoknál »történik-e valami, ami nemcsak arra jó, hogy a választásoknál a többség a szokott kortes eszközökkel meglegyen, hanem arra is, hogy a nép illetékes ajkaktól hallaná a szabadelvűség ígését — és látná, hogy azok, akik a szabadelvűségnek törvényt tudtak csinálni,

ezt a törvényt nyílt szóval — mint ahogy az már az eszme védelméhez tartozik — megvédelmeznünk is tudják.

Bizony itt e részben — nálunk Bácskában alig is lehet ilyesmit remélni.*

Pedig hát »... ha az elvakított és részint elbutított tömeget föl nem világosítják, ha nyíltan és szemtől szembe a népnek nem mondják meg, hogy mit akar a néppárt, ha nem világosítják fel arról, hogy milyen hazafiasság az, amely csak ellenségeinknek tesz szolgálatot, hogy még akaratlanul is felkölti a nemzetiségekben a kifelé való törekvés vágyát — akkor nem egy múló értékű kormány fennállása, hanem egy nagy és úgy szólván már kivívott, de még meg nem erősödött eszméért kell remegnünk.*

És végére hagyta a lap a lényegét:

»Őszintén szólva, nem az aggaszt bennünket, hogy a mostani kormány hogyan fog kikerülni a választási harcból, — de félünk attól, hogy az oly dicsőségesen kivívott szabadelvűség elfecsérelve lesz, mert hiszen jól tudjuk, a nemzeti pártnak csakhogy diadalra jusson, talán nem fog derögálni a papsággal kezét fogni.

Ezt a baráti kézszorítást meg kell előzni — tessék, jöjjenek el tehát az apostolok.*

A politikai helyzet tehát újra tele van ellentmondásokkal. A szabadelvű párt lényegében kettévált. Azok, akik a szabadelvűség zászlaja alatt indultak harcba, megoszlottak aztán az új néppártba ütközve. Van, akit a *Bácskai Napló* által emlegetett nemzetiségi »kifelé való törekvés«, van, akit a papsággal való kézfogás vitt át az ellenzék soraiba — és talán még többen voltak olyanok, akiket a kettő együttvéve. A lapoknak tehát akaratlanul is bele kell nyúlniuk a társadalmi lapok számára tilos politikai térbe, s ez a magyarázata, hogy a bíróságok is nem egyszer közbeszólnak a politizálást csak óvadék ellenében engedélyező törvény védelmében. A *Subotičke novine* 1896 március 8-i számából megtudjuk, hogy a lap főszerkesztőjét, *Đorđe*, azaz *Mladen Karanovićot* is utólerzte ez a sors. A *Subotičke novine* ugyanis a törvény értelmében közli e számában a szabadkai törvényszéknek »*Ő Felsége a király nevében*« kimondott ítéletét — méghozzá magyar nyelven —, amely szerint a *Subotičke novine* moholi születésű, 31 éves, gör. kel. vallású felelős szerkesztőjét 50 forint fő és 10 forint mellékbüntetésre ítélte (ami behajthatatlanság esetén 5, illetve 1 napi fogházra változtatható át), mert 1895. augusztus 4-i, 35. számában politikai tartalmú cikket közölt *O javnom zboru narodnosti* (A nemzetiségek nyilvános gyűléséről) címmel. Az említett cikk arról szólt, hogy a románok, szlovákok és szerbek augusztus 10-ére közös nyilvános gyűlést (kongresszust) tűztek ki Budapestre, s bár a *Subotičke novine* említett cikkében megjegyezte, hogy nem lévén politikai lap, nem bocsátkozhat a nagygyűlés taglalásába, mégis megjegyzéseket fűzött hozzá azzal kapcsolatban, hogy bár a bunyevácok nem lesznek jelen, de léleklében mégis ott lesznek, mert hiszen ugyanazok a nyelvvvel kapcsolatos problémáik vannak — például az iskolákban is —, mint a szerbeknek.

Mindaz érthetővé teszi, miért is került előtérbe az a gondolat, hogy a *Subotičke novine*t politikai lappá kell fejleszteni. És a gondo-

lat megvalósítását minden bizonytalán még szükségesszerűbbé tette az a körülmény, hogy a lap egyre nagyobb ellentétébe került Mamužić polgármesterrel, és szemére vetette, hogy bár annak idején, a Bácskai Híradó ellen harcolva, a bünyevác iskolák ügyéért harcolt, de palfordulása után már ellenük küzd.

Így érkezett el 1896. július 12-e, s ezen a napon a 29. szám már megint politikai, művelődési és gazdasági közlöny (*Glasilo za politiku, prosvitu i privredu*) jelent meg. A Politikai hitvallásunk (*Naše političko ispovidanje*) című vezércikkben egyebek között ez áll:

„... most ime elérkezett az az idő, amikor teljes torokból így kell kiáltani: *Most vagy soha!*, s egyúttal meg kell ragadni fegyverünket, amellyel a törvény értelmében védekezhetünk és megvédhetjük magunkat a támadásoktól. Ez a fegyver a szabad élő szó a népgyűléseken, közgyűléseken, összejöveteleken és ez a vékony toll, amellyel írunk, de szabad, független és becsületos kézben levő toll.»

„Három és fél esztendei közmunka és e város határai között kibontakozott élet után politikai lappá válva, vagyis széles körű és kiterjedt politikai térre kerülve, ahol annyi sok politikai párt működik, kötelességünk, hogy mindjárt határozottan kijelentsük, e pártok közül melyikhez csatlakozunk, hogy mellette, az ő zászlaja alatt harcoljunk.

A mi jelszavunk: Istent mindenekfelett szeretni, a királyt és a hazát (*domovinu* illi *otadžbinu*) hűségesen szolgálni, ha szükségessé válik, vérünkkel és életünkkel védeni! Ósapánk ezzel a jelszóval őrizték meg üdvözítő hitünket, megtartották nemzetiségüket, és jóléteket értek el.

Mi is ezt a hármat akarjuk megmenteni. A négy eddig létező politikai párt közül egyikben sem tudunk magunknak helyet találni. Mert az, amit mi többre becsülünk, mint életünket, a mi szent hitünk az új állami törvények által megaláztatott, s napról napra egyre erősebb és erősebb támadásoknak van kitéve. Elfojtják a vallási iskolákat, hogy ifjúságunk hit nélkül nőjön fel; nem ismerik el, vagyis megtiltják szentségeinket, illetve a szent titkokat, hogy valamennyien elrugaszkodjunk egyházi törvényeinktől; tújárt állják Isten szava könnyilatkoztatásának, hogy a nép fel tudja ismerni és meg tudja különböztetni az erkölcsi erőt, az erényt a sirverem lelki végromlásától. Mindezt látván, nem lehetünk elégedettek, hanem éppen ellenkezőleg a lehetőség szerint meg akarjuk változtatni és kijavítani ezeket a gonosz és gyilkos új állami törvényeket. Röviden ezt így mondhatjuk: *a törvény revízióját akarjuk!*»

Ezután sorra veszi a pártokat, és megállapítja, hogy egyiket sem követheti, majd így folytatja:

„A legfiatalabbnak pedig, amelyet a nép, vagyis a közemberek (od naroda illi puka) úgy neveznek, hogy: „*néppárt*”, a következő elv és jelszó az alapja: *védelmezni a hitet és Krisztus egyházát, és javítani helyzetét!*»

Így lett tehát a *Subotičke novine* politikai lappá, a néppárt lapjává. Ennek a politikai lappá válásának a történetét egyébként Vukov Lukács is elmondja *Mladen Karanović* már említett kéziratos életrövidítésében. Ez a verzió így hangzik:

»Nagy szenzációt keltettek az AM aláírással hetenként kinyomatott cikkek dr. Joco Manojlović tollából. Ezek élesen és szellemesen bírálták Bánffy kormányának politikáját állami és különösen gazdasági viszonylatban. Így megtörtént, hogy a legnagyobb ellenzéki csoport, a mágnások és már nagy urak Klerikális Pártja, az úgynevezett Néppárt nem mindennapi lépésre szánta el magát a Subotičke novine tulajdonosa irányában.

Egy napon sürgősen hívták Karanovićot Matija Mamužičhoz, a Teréz-templom fejéhez. A prépost akkor bemutatta egy jól fésült, mindenféle pomádéval kikent úrnak. Ez Bonitz Ferenc, a Néppárt központi sajtóorgánusának, az Alkotmánynak a főszerkesztője volt. Szabatos üzenettel érkezett, melyet legfelsőbb urai, gróf Zichy Nándor és gróf Esterházy Móric küldtek Karanovićnak. A Subotičke novine politikai hetilappá válik — a grófok letétbe helyezik az állampénztárba a szükséges óvadékot 11 000 forint összegben. A Subotičke novine semmiféle más kötelezettséget nem vállal, csak azt, hogy rövidítve közli a pesti Alkotmány c. napilap bírálatait a magyar kormány politikájáról. Bonitz mindjárt elővett a zsebéből egy kovertát, 11 000 forinttal, és átadta Karanovićnak. Neki mindenképpen jól jött, hogy a grófok befizették helyette a politikai óvadékot, és ezzel lehetővé tették, hogy élesebb fegyvereket is felhasználjon a mindennapi közéleti harcban, másrészt pedig Karanović ugyanúgy vélekedett, mint Kossuth, hogy szövetségre lép akár az ördöggel is az ellenséggel szemben. A megegyezés létrejött.»

Így volt-e, nem-e, nem tudhatjuk. Mindenesetre Vukov Lukács hosszabb időt töltött Karanovićyal együtt a szegényházban, s ez alatt felelevenítették egymás előtt emlékeiket. A Subotičke novine politikai korszaka azonban nem túlságosan hosszú ideig tartott. Nem is egészen két év múlva, 1898. április 2-án már újra a társadalmi szükségleteket, a közművelődést és a közgazdaságot szolgáló közlőny. Ekkorjában már kisebb formátumban jelenik meg, mégpedig rajzolt lapfejjel, amelyet a régi városháza rajzolt képe díszít. Már nem vasárnaponként, hanem minden szombaton jut el az olvasók asztalára, éspedig egy ideig Nikola Tomić nyomdájában készül (az eredetileg Dušan Petrović tulajdonát képező nyomdát ugyanis Blesićtól Tomić vette át), később pedig Bittermann József veszi át a nyomását.

Hogy mi okozta társadalmi lappá való visszavedlését? Ő maga április 2-i számában csak annyit közöl, hogy az igen égető társadalmi kérdésekkel kíván foglalkozni — addig is, míg nem lesz újra politikai lap. Joso Šokčić azonban úgy tudja, hogy a néppártnak nem tetszettek az írásai, s ezért, amikor a parlamentben támadás érte a pártot, visszavonta a kauciót. Šokčić azonban 1896-ról beszél, és azt mondja, hogy csak két évvel ezután szűnt meg a Subotičke novine. Az igazság pedig az, hogy a lap 1896-ban vált politikai jellegű lappá, 1898 áprilisában vedlett vissza társadalmi lappá, és nem sokkal ezután meg is szűnt. Abban azonban minden bizonyosan igaz a lehet Šokčićnak, hogy a Subotičke novinet Boško Vujić, Dušan Petrović és Karanović által juttatott pénzből tartották fenn, s amikor ez a pénzforrás kiapadt, a lap is megszűnt. Magának a megszűnésnek a bejelentése az

1898. június 4-ii, 22. számban történt meg, amely csupán két oldalnyi terjedelemben jelent meg, s a második oldala még nincs is tele, csupán félig. A kétoldalas lap első oldalán *A lap barátaihoz és előfizetőihez (Priateljima i pretplatnicima ovoga glasila)* címmel egyebek között ezt olvashatjuk:

»Ami nem megy — nem megy!«

»E közlöny tulajdonosa, aki egy személyben a kiadó és a szerkesztő is, az utóbbi időben annyira elfoglalt, annyira lekötik az életfenntartásába vágó nagyon fontos munkák, hogy egyszerűen nem képes maga elvégezni úgy, ahogy kell ezeket a saját halaszthatatlan magánügyeit, valamint a népi közlöny szerkesztésével és kiadásával kapcsolatos ügyeket...«

»Ezért... arra kényszerülünk bizonyos ideig — néhány hétig —, amíg a szerkesztő nem végez teljesen magánügyeivel, hogy felhagyjunk e lap szerkesztésével és kiadásával.«

»Minden olyan híresztelés, amit különösen itt Szabadkán terjesztenek rólunk, hogy teljesen felhagytunk a lappal, s hogy sohasem adjuk ki többé, nem nevezhető semmi egyébnek, csak elvi és népi ellenségeink rosszakaratú koholmányának...«

A lap azonban nem jelent meg többé. Két hét múlva a szegedi királyi ügyészség 1898. június 22-én azzal a megkereséssel fordult a szabadkai polgármesterhez, hogy közölje, mi van a *Subotičke novine*-vel, megszűnt-e, mert ha nem, akkor a laptulajdonosnak lapja minden egyes példányát a »törvényes következmények terhe alatt« haldéktalanul meg kell küldenie a szegedi ügyészséghez.⁹¹ A polgármester július 8-án válaszolt a megkeresésre, némi felületességgel azt közölvén, hogy a *Subotičke novine* című bunyevác lap mintegy két hónappal előbb megszűnt, holott alig telt el egy hónap a megszűnése óta.

Befejezésül még csupán néhány nevezetesebb munkatársát hadd soroljam fel — a teljesség kedvéért. A lapban a szerkesztőkön és a három *Kujundžić*on kívül közreműködött még *Stipan Matijević*, *Ivan Mukija Budimčević*, *Beno* és *Vranje Sudarević*, *Mladen Barbarić*, *Lajčo Budanović*, *Ante Evetović*, *Mijo Mandić*, no és természetesen *Boza Šarčević* is.

91. Levéltár 1215/1898 eln.